

Dinàmica de la població humana i evolució del paisatge els darrers anys al massís del Corredor

Joan Manuel Riera i Vidal

Escola de Natura del Corredor

Tot i que l'antiga i pregonava influència de les activitats antròpiques ha donat una empremta molt definitiva al paisatge de tota la Serralada Litoral, la seva zona meridional és on més s'acusen els seus efectes, tant a escala secular com durant les darreres dècades.

Després de definir el marc de referència general del paisatge vegetal conseqüència del tipus d'explotació agro-forestal al massís del Corredor en dues aproximacions (dos mil·lennis i un segle), s'exposaran els canvis experimentats a la població rural de la muntanya els darrers vint anys, dels quals cal destacar l'abandó de la vida a pagès i l'activitat agrícola –en dues onades successives, la darrera de les quals es produeix avui en dia– i un lleuger increment del nombre de residents permanents nous nadius d'edats inferiors als 40 anys. Aquests canvis han comportat una banalització important del paisatge –que documentarem amb inventaris i fotografia aèria i a nivell–, la qual inclou un empobriment en la seva diversitat. Efectes que resulten agreujats per la diferenciació qualitativa de la població visitant de la serralada.

Es pot concloure que, si bé a escala secular l'actual és el moment en què, a causa de l'abandó de les activitats agro-forestals, les masses forestals es troben en el millor grau de consolidació del present segle, les variacions quantitatives i qualitatives de la població humana –estable, fluctuant i esporàdica– els darrers vint anys, i especialment els darrers deu anys, són en procés de traduir-se en una pèrdua en la diversitat d'associacions vegetals i poblacions faunístiques, com també en la degradació dels espais marginals. Tot plegat, associat a una minva del valor estètic del paisatge.

Intervenció secular: símptomes i diagnosi

Al Corredor, d'una manera anàloga a com s'ha esdevingut a tota la Serralada Litoral, la petja humana és fonda i es manifesta amb gran quantitat d'indícis i restes d'edificacions escampats arreu de la muntanya: des dels abrics del neolític fins als actuals indicadors de la propietat de les pinyes. Però també es fa prou evident amb la simple lectura del paisatge actual, pregonament preny de senyals del passat. Les ferides del present, les crostes del passat recent i les cicatrius del passat llunyà ens expliquen les vicissituds que han modelat el paisatge al llarg del darrer mil·lenni.

La presència del pi pinyoner (*Pinus pinea*) –hipotèticament introduït a la península Ibèrica amb la romanització–, successivament emprat en alternança d'ús del sòl amb la vinya, i la seva persistència en els boscos de la serralada, en barreja poblacional amb els sectors autòctons dominants (alzina, roure, suro i arboç), delata una intensa acció antròpica sobre el bosc. Una de les intervencions més agressives ha estat les artigues –arrencada d'arbres i arbúcia en espai forestal i posterior treball de la terra–, la darrera de les quals esdevingué fa uns cinquanta anys (vers 1940), al vessant NW del puig d'Aguilar, després d'un incendi forestal fortuït, que implicà el conreu de la terra i la sembra d'ordi. Posteriorment (vers 1955), es va fer una plantació amb *Pinus pinaster*, arbres que actualment assoleixen uns 10 m d'alçada i uns 40 cm de diàmetre del tronc, de mitjana.

El motiu més usual de l'arrencada del bosc, però, va ser la plantació de vinya. Al terme de Llinars (les Vinyes, 220-300 m s.n.m.), al solell del puig Castellar (300 m) i en algunes altres localitats encara se'n manté el cultiu, de superfície total ben minsa, però, si la comparem amb l'extensió de la vinya fins a mitjan segle xx, que ocupava gran part dels solells del Corredor, de la serra de Can Vallalta i, especialment, de la serra de Can Bruguera-Polseruga-Tres Turons.

La presència de *Vitis vinifera* borda entre nombroses brolles baixes indica clarament la seva història recent. També la distribució de marges de paret seca i canals de desguàs, particularment posats en evidència després dels estralls que pateix el bosc. L'incendi del juny de 1981, que va afectar unes 14 ha del solell del puig d'Aguilar (Corredor, 500 m), va deixar a la vista tot el sistema de marges d'una antiga vinya que havia estat coberta per un alzinar mixt amb suros en regeneració, amb pi pinyoner com a arbre alt més abundant i bruc dominant al sotabosc. Una informació semblant va ser posada en relleu per l'incendi que l'agost de 1987 va deixar a la vista una caseta i tots els marges de vinya a la Vila Negra (Tres Turons, 400-500 m). Actualment, la zona és coberta per una densa brolla de mata, bruc i estepa, amb zones dominades per alzines i suros rebrotats. Una espècie hipotèticament indicadora de poblaments antics pre-romans (Pere Montserrat, 1969), *Arisarum semmorrhinum*, es feia i es fa vigorosa a la zona cremada.

També les bagues han cremat ocasionalment. L'incendi més gran en temps recent va afectar, el primer quart de segle xx, unes 20 ha de la бага del turó de la Pera (Corredor septentrional, 400-500 m), i va ser aturat per la carena –talment com els focs del puig d'Aguilar i de la Vila Negra.

Actualment, cobreix aquesta zona una bosquina de cinc metres d'alt, molt densa d'alzines, roures, arboç i marfull,

simptomàtica d'un alzinar muntanyenc en regeneració directa per rebrot.

Incendis i artigues a banda, els pins han format, i encara formen, denses poblacions a la major part de la superfície del massís, malgrat la seva migrada força competitiva per la llum, en contrast amb les espècies llenyoses autòctones. Molts boscos són actualment testimonis del magre futur que espera als pins al Corredor, en el cas que la tala d'arbres caigui en desús, tal com va ocórrer amb el carboneig –que va ser la principal causa de la migrada densitat forestal regnant, fins al seu abandonament a mitjan segle actual.

En aquests boscos testimoni referenciats (que presenten una gran varietat d'estadis de maturitat) només hi ha peus de pi pinyoner d'alçada superior a la del dens dosser d'alzines. L'aprofitament de les pinyes, principal rendiment econòmic dels boscos del Corredor, combinat amb la tala d'alzines, és l'única garantia actual de la futura pervivència del pi pinyoner, espècie rústega, paradigmàtica i indicadora de diversitat de gènesi antropològica.

Els alzinars montans més ben servats al Corredor, els dos de llavor i amb estrats arbustius molt laxos, es troben a les capçaleres de la riera de Ca l'Arenes (nord, 450 m) i de la riera Rupitera (sud, 480 m). El tractament silvícola a què han estat sotmesos, gens exigent en productivitat, ha vingut donat particularment pel tipus de propietat; senyorívola noblesa, eclesial i, els dos darrers decenis, pública protegida. Cap pi, ni gros ni, evidentment, petit, no apareix als inventaris.

Intervenció i diversitat

Ara bé, els índexs de major diversitat apareixen als *ecotons*, veritables «fronteres» entre l'espai obert agrícola i el forestal, especialment als indrets amb una reserva d'aigua més elevada. L'activitat de l'home-pagès manté aquesta diferenciació d'ambients que s'intersecten als marges (bosc perennifoli / riera / rec / camp de regadiu / sequera / marques de secà / bardisses / herbeis / marges feréstecs arbrats / canyissar / safareig / parets i edificacions).

– Amb el treball de la terra augmenta la producció primària i, per tant, la disponibilitat d'aliment per a les poblacions animals.

– Les zones marginals, notablement productives també, forneixen d'aliment i alhora de refugi a nombroses espècies animals, atesa la relativa diversitat d'ambients diferents (secs, humits, molls, densos, laxos, etc.).

– Les edificacions properes al bosc representen una interessant oferta d'habitatge a un nombre important de vertebrats que es nodreixen al bosc, als camps i als marges. Les espècies relacionades a la taula 1 són algunes de les que es veuen afavorides per la presència de l'home rural al bosc, bé aprofitant l'increment directe i indirecte d'aliment produït per la intervenció humana sobre la terra i les zones marginals, bé per actuar com a comensals directes, o bé per emprar les instal·lacions o la vegetació arbustiva com a refugi.

Caldria afegir –i no és gens menyspreable– el paper de rebost per a grans mamífers (teixó, gorjablanc, gat mesquer, mostela, guilla i senglar), en la dieta dels quals són molt importants els productes agraris (blat de moro, particularment per al teixó i el senglar), els fruits de marge i de conreu (móra, figa, aranyó, raïm, cirera, etc.) i la producció secundària de rosegadors.

Taula 1. Algunes espècies d'animals vertebrats afavorides per la diversitat d'ambients de marge i d'espais oberts i la seva productivitat primària. No estrictament comensals.

Aus	Rèptils
Gamarús	Sargantana
Mussol*	Dragó*
Òliba*	Llangardaix*
Xot*	Serp verda
	Colobra escurçonera
	Serp d'aigua
<i>Miloca**</i> (aligot)	
Capsigrany*	
Botxí*	
Enganyapastors	
Raspinell	Gripau de mallol (comú)*
Puput	Tòtil*
Ull de bou (cargolet)	Granota verda
Mallerenga carbonera	Reineta
Mallerenga petita	Tritó verd
Mallerenga blava	
Pica-soques	
Oreneta*	
Oreneta cua-blanca	
Magall (falciot)	
Mosquiter comú	
Rossinyol	
Cuscueta (cuereta blanca)*	Teixó
Bosqueta pàl·lida*	Senglar
	Mostela
Tallarol de garriga*	Guilla (guineu)
Tallareta*	Conill
Tallarol de casquet*	Musaranya
Tallarol capnegre*	(Musaranya nana)
Tudó	
Tórtora*	
Gaig	
Tord*	
Griva*	
Perdiu*	
Pinsà	
Cadernera*	
Verdum*	
Lluer*	
Gafarró*	
Gratapalles*	
Cotoliu*	
Titella*	

* Espècies exclusives d'aquests ambients.

** Nom local.

Davallada poblacional i banalització del paisatge

Els darrers 25 anys, la població pagesa dispersa per la muntanya ha minvat notablement. A la taula 2, es relacionen les cases del massís del Corredor on ha estat abandonada la intervenció sobre els camps i els espais fronterers. Aquest absentisme rural deixa lliures els mecanismes cicatriçadors de la successió secundària:

– Les brolles s'estenen, tot colonitzant les vinyes i altres seques.

- Les bardisses van cobrint massivament els marges i els camps amb prou saó.
- Les alzines i, localment, els roures, acaben ocupant les zones marginals, tot aniquilant nogueres, pereres, pomes, figueres, cirerers, nesprers, oms, etc.
- Etales: herbeis, bardisses o brolles i bosquines. Destí: bosc dens. Homogeneïtzació del sòl amb vocació forestal.

Taula 2. Primera aproximació a les cases del massís del corredor en les quals ha estat abandonada en els darrers 25 anys la intervenció estable sobre els camps i els espais perifèrics.

Sense estadants permanents	Algunes cases abandonades els darrers cinquanta anys
Can Vallalta	Can Ferrerons
La Fradera	Can Trabuc
Can Freginals	Can Formiga
Can Pinós	Can Font
Can Estevenet	L'Illa
Can Pau La Rosa	Can Massuet
Can Pradell	Can Baldiri
Can Rafel	Can Xicu
Can Pau Rector	Can Patuel
Can Carreres	Can Coix
La Casa Nova	
Can Pau	
Can Domingo	
Can Polaina	
Can Brunet	
Can Pegaire	
Can Feliu	
Can Rosa	
Forn del Vidre	
Can Guinardó	
Can Llibre	
Can Guitart	
Can Mora del Torrent	
Can Mates	
Can Sarandico	

Canvis qualitatius i quantitatius del tragí antròpic

En alguns indrets, amb una alta concentració humana periòdicament recurrent, que és fruit, sobretot, de la presència de centres de seducció d'esplai dominical (santuari del Corredor, àrees d'esplai i d'acampada del Solei, el Far, dolmen de Pedra Gentil, entorns d'urbanitzacions, vores de camins aptes per aparcar els automòbils), s'hi estableix una zona perifèrica anular de 50 metres d'amplada aproximada al voltant dels espais oberts que es caracteritza per:

- Gran abundància de deixalles. Preferentment paper d'ús higiènic, compreses, bosses de plàstic, paper d'alumini, llaunes de begudes refrescants, embolcalls d'aliments

manufacturats, bosses d'escombraries plenes i estripades, preservatius, cadires plegables fetes malbé. Esporàdicament: bateries acumuladores, taules, aparells electrodomèstics inservibles, etc. A la tardor: gran quantitat de botells capgirats i trencats escampats per terra.

- Alt índex de desmantellament de l'estructura edàfica.
- Trencament de branques d'arbusts i arbres petits amb un presumible objectiu de fer foc o merament lúdic.
- Preferentment a l'entorn de les àrees de lleure dominical, alta freqüència de femtes humanes –amb el seu paper– i restes de menjar, particularment entrepans. Això afavoreix la presència d'algunes espècies animals de marcat comensalisme amb l'home: *Vulpes vulpes*, *Mus musculus* i *Mus spretus*. També *Apodemus sylvaticus* i, probablement, *Rattus rattus*. Hem observat, també, la visita nocturna esporàdica d'aquestes àrees per part de *Genetta genetta*.

Tots aquests efectes tenen dos màxims de freqüència a la tardor i a la primavera, amb un punt extrem que correspon a la Setmana Santa (vegeu el gràfic inferior).

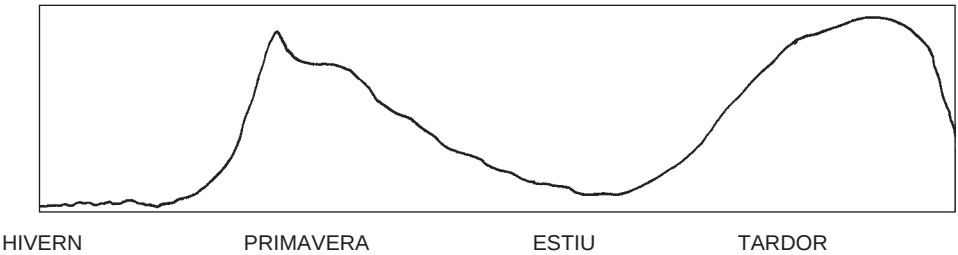
Aquestes conseqüències de la humanització periòdica massiva dels espais oberts dels ecotons i de la perifèria interior forestal poden ser afavorides per la desaparició, a mans de professionals o de visitants, de les comunitats vegetals arbustives denses que solen poblar la interfase clarianes-bosc.

Un efecte poc estudiat, però en el qual cal incidir, és l'impacte sonor i de la presència física massiva humana que es produeix en aquestes àrees sobre la fauna autòctona.

Una gestió per a la diversitat

La creixent banalització del paisatge i la degradació de les àrees forestals perifèriques en espais oberts freqüentats massivament suggereixen algunes actuacions:

- Incentivació de l'agricultura no agressiva amb el medi i de la vida estable a pagès, com a mesures per afavorir la diversitat d'ambients i els ecotons, a banda d'altres consideracions sobre els beneficis estètics, socials i sobre el patrimoni històric-cultural que aquesta intervenció comportaria.
- Resituació de les àrees de lleure dominical fora dels espais forestals consolidats, amb cabuda reduïda i de fàcil i ràpid accés des de les carreteres asfaltades perifèriques de la muntanya. La localització dins dels espais culturals afecta negativament no tan sols la perifèria de l'enclavament lúdic, sinó també els boscos recorreguts per les pistes d'accés. Com més llargues són aquestes pistes, major quantitat de punts generadors de degradació s'hi comptabilitzen (a la pista de Can Bordoi al Solei, 12 punts).
- Estructuració d'un servei eficient de gestió de deixalles.
- Disposició de mesures permanents de caràcter educatiu i de sensibilització encaminades a evitar l'abocament incontrolat d'escombraries.

Distribució anual de la freqüentació humana al massís del Montnegre i el Corredor.